

Asia: VN/27997/2023

Lausuntopyyntö Kansallisesta ruokastrategiasta 2040

Luku 3.1: Reiluus ja kannattavuus

Yleisiä huomioita ja havaintoja strategialuonnoksen lukuun 3.1: Kannattavuus ja reiluus

Osana nykytilan kuvausta tai erillisenä lukuna sen jälkeen, tulisi käsitellä ulkoisia muutospaineita. Nyt strategia lähtee nykytilasta ja esittää toivottavia kehityssuuntia tuomatta selvästi esiin sellaisia kehityskulkuja, joihin on vain rajalliset vaikutusmahdollisuuden kansallisen ruokastrategian tai sen tavoitteita toteuttavien toimeenpanosuunnitelmien kautta. Tällaista tulevia kehityssuuntia ennakoivaa työtä on tehty osana strategian valmistelua, joten se voisi näkyä vahvemmin myös sen sisällössä.

Esimerkiksi luvun 3.1 strategisten päämäärien, reiluuden ja luovuuden, kannalta on olennaista tunnistaa, että reilu ja kannattava ruokajärjestelmä pitää pystyä toteuttamaan toimintaympäristössä, jossa ilmastonmuutos aiheuttaa sekä jossain määrin ennakoitavia että yllättäviä muutoksia. Ennakoitavien muutosten piiriin kuuluu esimerkiksi viljelyolosuhteiden muuttuminen tai alkutuotannon kysynnän muutokset ilmastopolitiikan tai asiakasyritysten ilmastotavoitteiden vuoksi. Finnwatchin selvitykset ovat osoittaneet, että esimerkiksi ravintola-alan ilmastotavoitteiden saavuttaminen edellyttää merkittäviä muutoksia raaka-aineiden kysynnässä ja tämä muutos on jo käynnistymässä ravintoloiden käytännön toimissa (<https://www.finnwatch.org/fi/tunnisteet/202/0>).

Myös yritysten päästölaskennassaan laajasti käyttämän GHG-protokollan ja vähennystavoitteiden asettamiseen tarkoitetun SBTi-kehikon ohjeistukset maankäyttösektorin niin sanotuista FLAG-päästöistä tulevat ohjaamaan hankintoja sinne, missä alkutuotannon päästöt ovat pienet (ja laadukkaalla päästölaskennalla sellaisiksi osoitettavissa).

Vaikeammin ennakoitavia yllättäviä muutoksia voivat olla esimerkiksi äärimmäisten sääolojen vaikutukset tai globaalit häiriöt ruokatuotteiden ja tuotantopanosten arvoketjuissa. Tätä aihetta käsitellään toki jossain määrin huoltovarmuutta koskevan strategisen päämäärän alla, mutta sitä voisi nostaa esiin myös yhteydessä kannattavuuteen ja reiluuteen.

Strateginen tavoite 1: Arvonlisä jakautuu aiempaa tasaisemmin ruokaketjussa

Huomioita ja havaintoja

Suomen maataloudessa ja luonnontuotealalla esiintyy etenkin ulkomaalaistaustaisen työvoiman työperäistä hyväksikäyttöä. Sen lisäksi, että tavoitellaan alkutuottajien neuvotteluaseman vahvistamista ja alkutuottajien tuotteistaan saaman hinnan kasvua, tulee myös tavoitella sitä, että alkutuotannossa työskentelevillä työntekijöillä on säälliset työolot ja että heille maksetaan elämiseen riittävää palkkaa.

Strateginen tavoite 2: Ruokavienti ja kansainvälinen kilpailukyky kasvaa

Huomioita ja havaintoja

Tavoite on kannatettava, mutta se voisi olla täsmällisemmin muotoiltu. Erityisesti sanan “kestävä” käyttö on sikäli ongelmallista, että sen merkitys voi olla hyvin monenlainen lukijasta riippuen. Ottaen huomioon Suomen ja EU:n velvoitteet ympäristövaikutusten vähentämiseksi, olisi tavoitteessa syytä huomioida, että kaiken kasvun tulee pohjata ekologiseen kestävyYTEEN. Ensimmäistä virkettä voitaisiin täydentää näin: “Suomi profiloituu kansainvälisesti kilpailukykyisenä ja tunnistettavana, [LISÄYS: vähäpäästöisen sekä sosiaalisesti ja ekologisesti] kestäväN tuotannon ruokamaana”.

Osana yritysten ympäristötavoitteita ja raportointivelvoitteita ympäristöä koskevasta tiedosta on tulossa tärkeä kilpailuvaltti, jossa Suomessa on jo osaamista muun muassa toimialan yhdessä Luonnonvarakeskuksen kanssa tekemän kehitystyön ansiosta. Siten myös tätä näkökulmaa voisi tuoda esiin esimerkiksi täydentämällä virkettä: “Viennin arvon kasvu perustuu laadukkaisiin raaka-aineisiin, jalostusasteen nostamiseen ja kestäväN tuotantotapaan [LISÄYS: , jonka ympäristövaikutukset on luotettavasti selvitetty ja läpinäkyvästi raportoitu].”

Strateginen tavoite 3: Ruoka-ala on houkutteleva ja reilu

Huomioita ja havaintoja

Sekä alan houkuttelevuuden että reiluuden vuoksi työhyvinvoinnin lisäksi tulisi korostaa myös sitä, että alan arvoketjuissa kunnioitetaan ihmisoikeuksia. Sekä tuotantoon Suomessa että raaka-aineiden ja tuotantopanosten hankintaan ulkomailta liittyy merkittäviä ihmisoikeusriskejä. Tavoiteltu “reiluus” voi toteutua vain, jos nämä riskit huomioidaan. Strategisessa päämäärässä tämä näkökulma on huomioitu (“Arvoketjun oikeudenmukainen tulonjako ja reilut työolot ovat tukeneet yrittäjien ja työntekijöiden hyvinvointia.”), mutta asia olisi syytä ottaa selvemmin mukaan myös tämän strategisen tavoitteen alle lisäämällä kuvauksen loppuun virke: “Toimialan reiluus pohjaa siihen, että ruoka-alan toimijat tuntevat arvoketjunsä ja huolehtivat ihmisoikeuksien kunnioittamisesta.”

Strateginen tavoite 4: Tuotantoeläinten hyvinvointi lisääntyy ja lisää väliotsikko

Huomioita ja havaintoja

-

Strateginen tavoite 5: Reilu datatalous luo arvoa ruokajärjestelmään

Huomioita ja havaintoja

Kannatamme datatalouden roolin korostamista strategiassa. Ympäristövaikutuksista kertovan tiedon lisääminen elintarvikepakkauksiin lisää kuluttajien mahdollisuuksia tehdä ympäristön kannalta kestäviä valintoja ja edistää siltä osin ruokajärjestelmä kokonaiskestävyyden kehittymistä. Luotettavalla päästö- ja luontovaikutusdatalla on myös enenevää merkitystä b2b-kaupassa.

Vähäpäästöisyydellä on arvoa vain jos se pystytään osoittamaan luotettavasti. Siksi myös alkutuotannossa korostuu tarve luotettavalle päästölaskennalle. Alkutuotannossa pitäisi pyrkiä tarjoamaan kotimaisille ja kansainvälisille markkinoille (enenevässä määrin kasvipohjaisia) elintarvikkeita, joiden pienet päästöt ovat tarkasti tiedossa ja laadukkaasti laskettu ja dokumentoitu. Luonnonvarakeskus ja monet alan yritykset ovat tehneet aktiivista työtä ja ottaneet siten edelläkävijän roolia tuotepäästöjen laskennassa, vaikka kehitys EU-tasolla on ollut verkkaista. Suomen ei tule EU-tason neuvotteluissa tai kansallisilla toimilla pyrkiä rajoittamaan ostajayritysten tiedonsaantia value chain cap -tyyppisellä sääntelyllä.

Luku 3.2: Huoltovarmuus

Yleisiä huomioita ja havaintoja strategialuonnoksen lukuun 3.2: Huoltovarmuus

Kannatamme huoltovarmuutta strategisena päämääränä ja pidämme tärkeänä, että luonnos nostaa esiin tuotantopanosten omavaraisuusasteen nostamisen. Tavoite on tärkeä, sillä kuten nykytilan kuvauksessa mainitaan Suomen maatalous on hyvin riippuvainen muun muassa fossiilisten polttoaineiden ja lannoitteiden tuonnista. Tekstissä olisi hyvä korostaa myös ilmastonmuutokseen sopeutumista vahvistavien viljelykäytäntöjen kehittämistä ja edistämistä esimerkiksi lisäämällä kuvaukseen lause: "Alkutuotannossa edistetään resilienssiä vahvistavia viljelykäytäntöjä kuten hiiliviljelyä."

Strateginen tavoite 1: Riskienhallinta vahvistuu ruokajärjestelmässä

Huomioita ja havaintoja

Kannatamme riskien hallinnan vahvistamista strategisena tavoitteena. Energiaomavaraisuutta koskevassa kohdassa voisi tarkentaa, että hajautetun energiantuotannon tulee olla uusiutuvaa.

Strateginen tavoite 2: Ruuantuotannon jatkuvuus turvataan

Huomioita ja havaintoja

Strateginen tavoite on hyvä ja on tärkeää, että siinä korostetaan monipuolista ja hajautettua ruuantuotantoa, jonka merkitys korostuu äärisäiden yleistyessä. Nurmipohjaisen kotieläintalouden kehittämisen kohdalla olisi syytä välttää antamasta kuvaa, että kehittäminen tarkoittaisi kotieläintalouden kasvattamista ja että tämä olisi toivottavaa. Tavoitteen mukaisen "ruuantuotannon jatkuvuuden" kannalta on tärkeää, että alkutuotantoa ohjataan suuntaan, jolla on tulevaisuudessa kasvavaa kysyntää. Kotieläintuotannon korostaminen on tässä mielessä ongelmallista, sillä ympäristötavoitteet ohjaavat yhä enemmän vähäpäästöiseen ja tyypillisesti kasvipohjaiseen ravintoon. Tämä siirtymäriski vaarantaa myös reiluutta koskevan strategisen päämäärän saavuttamisen. Kyseisen kohdan ("Suomi hyödyntää ja edelleen kehittää pohjoisia vahvuuksiaan kuten nurmipohjaista kotieläintaloutta") sijaan voisi korostaa edellämainitun riskin

huomioimista esimerkiksi näin: “Ruuantuotannon jatkuvuutta turvataan myös tukemalla maatalousalan yrittäjien ja työntekijöiden mahdollisuuksia oikeudenmukaiseen siirtymään tuotantorakenteen muuttuessa ympäristön kannalta kestävämmäksi.”

Strateginen tavoite 3: Tuotantopanosten omavaraisuusaste nousee

Huomioita ja havaintoja

Huoltovarmuuden kannalta olisi syytä korostaa myös sitä, ettei tuotantopanosten omavaraisuusasteen nostamisen tule vaarantaa koko ruokajärjestelmän omavaraisuuden kehittämistä. Esimerkiksi valkuaiskasvien tuotannon lisäämisen tulisi ensisijaisesti palvella käyttöä eläinperäistä proteiinia korvaavana ihmisravintona ja vasta toissijaisesti tuontirehun korvikkeena. Tämän voisi huomioida muuttamalla tavoitteen muotoon “Ruokajärjestelmän omavaraisuusaste nousee” ja huomioimalla muutoksen kattavasti muun muassa edellä kuvattu näkökohta huomioiden.

Lisäksi mahdollisuuden vähentää tuotantopanosten käyttöä voisi lisätä esimerkiksi tähän kohtaan: “Yritysten oma ja hajautettu energiantuotantokapasiteetti kasvaa, kiertotalouden ratkaisuja [LISÄYS: kuten lannoitekiertoa ja uudistavaa viljelyä] edistetään sekä kotimaista siementuotantoa ja varastointia vahvistetaan.”

Luku 3.3: Luonnon kantokyky

Yleisiä huomioita ja havaintoja strategialuonnoksen lukuun 3.3. luonnon kantokyky

Strateginen päämäärä on kannatettava, mutta nykytilan kuvauksessa olisi syytä todeta suuremmin, että ilmastokestävyys edellyttää turvepeltojen päästöihin puuttumista muun muassa ennallistamalla tai kosteikkoviljelyyn siirtymällä. Kuten kuvauksessa todetaan niiden osuus päästöistä on moninkertainen verrattuna niiden osuuteen tuotannosta. Sen sijaan kuvauksessa esitetty näkemys siitä, että turvepeltoviljelyä tarvitaan kuivakausien varalta, on kyseenalainen ja päästöjen näkökulmasta turvepelloista tulisi luopua ja kehittää kastelujärjestelmiä kivennäismaiden sadon turvaamiseksi (<https://ilmastopaneeli.fi/miksi-turvepeltoja-tarvitaan-ilmastotalkoisiin/>). Selvä signaali turvepelloista luopumiseksi on tarpeen myös maatalouden kannattavuuden ylläpitämiseksi, sillä lisääntyvä päästölaskenta ja yritysten ilmastotavoitteet johtavat turvepelloilta tehtävistä hankinnoista luopumiseen (<https://finnwatch.org/fi/tutkimukset/pullokaupalla-paeaestoejae-suomen-suurimpien-panimoiden-ilmastovaikutus>). On tärkeää, että turvepeltojen päästöjä vähentäessä varmistetaan maatalousyrittäjien mahdollisuus oikeudenmukaiseen siirtymään.

Strateginen tavoite 1: Ruokaketjun ilmastovaikutukset vähentyvät

Huomioita ja havaintoja

Tavoite on kannatettava, mutta sen kuvauksen alussa on epäselvää, mihin hiilineutraaliustavoitteisiin viitataan. Suomella tai EU:lla ei ole 2040 hiilineutraaliustavoitetta. Suomen hiilineutraaliustavoite koskee vuotta 2035, mikä korostaa entisestään tarvetta ripeisiin ilmastotoimiin maankäyttösektorilla. Kuvausta voisi selkeyttää ja vahvistaa esimerkiksi näin:

“Maatalous- ja maankäyttösektorin hiilidioksidipäästöt vähenevät [LISÄYS: merkittävästi ja hiilensidonta lisääntyy] vuoteen 2040 mennessä [LISÄYS: ja ala tukee siten] sovittujen [LISÄYS: ilmastotavoitteiden saavuttamista][POISTO: hiilineutraaliustavoitteiden mukaisesti]. Myös kaupan ja elintarviketeollisuuden epäsuorat hiilidioksidipäästöt vähenevät merkittävästi, mikä tarkoittaa, että kulutetut elintarvikkeet ovat vuonna 2040 merkittävästi [LISÄYS: nykyistä] vähäpäästöisempiä. [LISÄYS: Ruokajärjestelmän päästöjen vähennyksessä on hyödynnetty muun muassa hintaohjausta ja ympäristövaikutuksista kertovia merkintöjä.] Turvepeltojen päästöt vähenevät ratkaisulla, jotka tehdään oikeudenmukaisesti ja vuoropuhelussa alueellisten toimijoiden kanssa.”

Kuvauksen viimeinen virke turvepelloista on hyvä, sillä on tärkeää, että tarve vähentää turvepeltojen päästöjä on selvästi mukana strategiassa ja toimenpiteiden oikeudenmukaisuuden ja vuoropuhelun tarvetta korostetaan.

Strateginen tavoite 2: Luonnon monimuotoisuus lisääntyy ja luonnontila paranee

Huomioita ja havaintoja

-

Strateginen tavoite 3: Ravinnepäästöt vähentyvät ja peltojen vesitalous paranee

Huomioita ja havaintoja

-

Luku 3.4: Ruokakulttuuri ja hyvinvointi

Yleisiä huomioita ja havaintoja strategialuonnoksen lukuun 3.4. Ruokakulttuuri ja hyvinvointi

Strategisen päämäärän muotoilussa tulisi huomioida myös ekologinen kestävyys, sillä se myös terveyden ja hyvinvoinnin edellytys. Kuvauksen ensimmäisiä virkkeitä voisi täydentää esimerkiksi näin:

“Vuonna 2040 Suomessa on rikas ja elinvoimainen [LISÄYS: sekä ekologisesti kestävä] ruokakulttuuri, joka edistää terveyttä ja hyvinvointia. Kotimaisten [LISÄYS: ja kasvipohjaisten] raaka-aineiden ja ruokien käyttö on lisääntynyt kotitalouksissa, ravintoloissa ja julkisissa ruokapalveluissa.”

Nykytilan kuvauksessa tulisi tyydyttyneen rasvan ja suolan käytön lisäksi todeta myös se – sekä ympäristöön että terveyteen haitallisesti vaikuttava – tosiseikka, että suomalaiset syövät liikaa punaista lihaa ja lihavalmisteita (<https://thl.fi/-/tutkimus-runsas-punaisen-lihan-ja-lihavalmisteiden-kulutus-on-yhteydessa-lihavuuteen-useista-muista-elintavoista-riippumatta>).

Strateginen tavoite 1: Kotimaisten elintarvikkeiden käyttö lisääntyy ja ymmärrys ruokajärjestelmästä vahvistuu

Huomioita ja havaintoja

Kotimaisuuden ohella tulisi korostaa kasvipohjaisuutta tai vähäpäästöisyyttä.

Strateginen tavoite 2: Mahdollisuus terveelliseen ruokaan lisääntyy

Huomioita ja havaintoja

On hienoa ja tärkeää, että kuvauksessa korostetaan kasvisten ja vihannesten käytön lisääntymistä ja kuluttajien mahdollisuutta valita lautaselleen kasvipohjaisia tuotteita.

Strateginen tavoite 3: Ruoka on osa rikasta ja elävää ruokakulttuuria

Huomioita ja havaintoja

-

Strateginen tavoite 4: Yhteisöllisyys ruuan ympärillä kasvaa ja vahvistaa hyvinvointia

Huomioita ja havaintoja

-

Luku 4: Kehitettävät valmiudet

Huomioita ja havaintoja lukuun 4 Kehitettävät valmiudet

Erityisesti "(o)saamiseen, oppimiseen, tutkimukseen ja muutoshalukkuuteen panostaminen" on tärkeää, kun huomioidaan muutospaine, jonka ilmastonmuutos aiheuttaa sekä suorien negatiivisten vaikutusten että päästövähennysten edellyttämän murroksen kautta. Tärkeänä osana ruokajärjestelmän kehittämiseen liittyvää osaamista ja tutkimusta tulee huomioida kyky arvioida ja raportoida tarkasti ja läpinäkyvästi ruoan ympäristövaikutuksia.

Muuta kommentoitavaa

Muita huomioita strategiasta.

Edellisten tiettyihin ennalta määriteltyihin osioihin liittyneiden huomioiden lisäksi haluamme nostaa lausunnossamme esiin vielä kolme näkökohtaa: tarpeen vahvistaa ilmastokriisin läpileikkaavaa huomioimista strategiassa, puutteet visiota käsittelevässä luvussa 2 sekä tarkennuksia strategian sanastoon.

Suomen tulee ilmastolain mukaisesti olla hiilineutraali viimeistään vuonna 2035 ja hiilinegatiivinen tämän jälkeen. On tiedossa, ettei metsien hiilinielu tule kompensoimaan niin suurta määrää päästöjä

kuin aiemmin on toivottu. Tästä syystä jo vuoteen 2035 mennessä tulee varautua merkittäviin päästövähennyksiin niillä sektoreilla, joilla on suuret päästöt. Maatalous on yksi tällainen sektori.

Suomen ruokatuotannon ja ruokajärjestelmän tulevaisuuden kannalta olennaista on tunnistaa, että maatalouden päästöjen vähentäminen tässä (sekä ilmastokriisin että kansallisen lainsäädännön valossa välttämättömän) kiireisessä aikataulussa tulee aiheuttamaan läpileikkaavan muutospaineen.

Vaikka ruokastrategian yhdeksi tavoitteeksi on nostettu ilmastovaikutusten vähentäminen ja äärisäiden vaikutus on huomioitu huoltovarmuutta koskevan päämäärän alla, ei ilmastokriisin vakavuus näy strategiassa sellaisella läpileikkaavalla tavalla, joka osoittaisi riittävän kirkkaasti nykytilan kestättömyyden ja muutospaineen kiireellisyyden. Siten se ei vastaa johdannossa asetettua tavoitetta, jonka mukaan “(i)lman ennakoivaa otetta menetämme mahdollisuuden vaikuttaa muutosten suuntaan”.

Strategiaan tarvitaankin selvä kirjaus siitä, että useasta eri tarpeesta (esim. kansallinen ilmastopolitiikka, yritysten ilmastotavoitteet) nouseva paine siirtyä yhä enemmän vähäpäästöisten raaka-aineiden tuotantoon on tunnistettu ja että tämän siirtymän oikeudenmukaisuus edellyttää aktiivista ja ennakoivaa politiikkaa, jossa pyritään tunnistamaan ajoissa ne toimijat, jotka tarvitsevat tukea siirtymään.

Visiota käsittelevän luvun 2 alussa esitetty visio siitä, että “(v)uoteen 2040 mennessä Suomi on kestävä ruuantuotannon ja ruokateknologioiden edelläkävijä.” on oikeansuuntainen, mutta strategian sisältö ei käytännössä ohjaa tähän muutokseen vaan pikemminkin pyrkii monin osin puolustamaan tai kasvattamaan nykyistä, ei-niin-kestävää ruokatuotantoa. Strategia ei kuvaa kehityskulkuja, joissa ympäristölle haitallisinta tuotantoa ohjataan oikeudenmukaisesti toisenlaiseen liiketoimintaan.

Luvussa esiin nostettu uusien teknologioiden tunnistaminen, kehittäminen ja hyödyntäminen on ilman muuta kannattavaa, mutta ilmastokriisin torjunnan kiireellisyys huomioiden, nykyisen tuotannon haittavaikutusten vähentäminen ei voi perustua pelkästään tähän. On tarpeen tunnistaa, että kulutuksen (ja siten myös tuotannon) rakenteen on muututtava kohti vähäpäästöisempi raaka-aineiden käyttöä, jotta riittävän suuret päästövähennykset voidaan saavuttaa strategian ja lakisäätteisten ilmastotavoitteiden mukaisessa aikataulussa.

Mainittu “hiili- ja luonnonarvokauppa” voi olla osa kokonaisuutta, mutta tällöin on huolehdittava, että uusien tavoiteltujen hyötyjen (kuten hiilensidonta) lisäksi hinnoitellaan myös vanhat

olemassaolevat haitat (kuten turvemaiden maaperäpäästöt), jotta kokonaisuus hakeutuu tehokkaasti kohti toivottua tilaa.

Luvun lopun ajatus ”ruokajärjestelmän yhteiskuntasopimuksesta” on kaunis, mutta sen täytyy perustua jaettuun tilannekuvaan nykytilan kestävämmästä. Alkutuotannon rakenne ja työpaikat voivat muuttua rajustikin sen sijaan, että nykytilasta pidetään kiinni taloudellisista, ympäristöllisistä ja inhimillisistä kustannuksista piittaamatta. Kaikkien kolmen näkökulman huomioimiseksi tuotannon on muututtava nopeasti ympäristölle kestäväksi, sillä vain sellainen liiketoiminta voi olla tulevaisuudessa sosiaalisesti hyväksyttävää ja kannattavaa. Haitallisen nykytilan jatkamiseen perustuvat viestit kasvattavat siirtymäriskejä.

Sanastossa olisi hyvä määritellä tarkemmin helposti epämääräiseksi jääviä termejä, joita käytetään useasti strategian päämäärissä ja tavoitteissa. Näitä ovat ainakin ”reilu” ja ”kestävä”. Reilun voisi määritellä esimerkiksi oikeudenmukaiseksi, osallistavaksi ja ihmisoikeuksia kunnioittavaksi. Kestävän puolestaan sellaiseksi toiminnaksi, jossa ekologiset haitat on minimoitu ja ihmisoikeuksia kunnioitetaan.

Sanastossa olisi myös hyvä, että ”hiilikaupan” sijaan käytettäisiin vakiintuneempaa termiä ”hiilimarkkina”. On tärkeää korostaa ISO-standardin mukaista näkemystä siitä, että vain valtioiden tavoitteiden ulkopuolella olevat yksiköt ovat kelvollisia hiilineutraaliusväittämiin.

Leipola Lasse
Finnwatch ry